

Както е известно, американското седмично списание „Тайм“ се занимава с широк кръг от въпроси от най-различни области на живота, но понякога — макар и рядко — на страниците му се появяват и интересни, задълбочени и компетентни литературоведски материали. Такъв е случаят със статията на литературния критик Пол Грей „Спорите на параноята“, посветена на последния роман на Томас Пинчън. Критиката в Съединените щати определи Томас Пинчън като един от най-значимите и безспорно най-тайнствените белетристи на своето поколение. Основанията за подобно твърдение наистина са съществени и толкова понитригуващи за нас, доколкото водят до асоциация с живота и до известна степен — с творчеството на един много прежедан и популярен в България американски писател — Селинджър.

Томас Пинчън е роден на 8 май 1937 г. в Глен Коув, щата Ню Йорк; произхожда от стар и изтъкнат новоанглийски род; завършил е колеж, служил е във флотата; бакалавър на хуманитарните науки — това е всичко, което се знае за него, отбелязва Пол Грей. Единствената запазена снимка на Пинчън е от колежанските му години. От 1963 г., когато излиза първият му роман „В“, той се скрива уютно в своята литературна слава и единствените свидетелства за него стават книгите му. Анонимността му се брани от изключително предан кръг приятели и издатели: тези, които познават Пинчън, не говорят за него; тези, които говорят за него, не го познават. Дали е заклет ерген, или пък се е женил няколко пъти? Да задаваме този въпрос, отбелязва Пол Грей, означава да поставим Пинчън лице в лице с описваните от него характери, подвластни изцяло на масовата култура и следователно нейни жертви. Докато всъщност подробностите от биографията нямат никакво отношение към творчеството му. Напротив, внушава Грей, един писател без биография, когото никой не може да познае дори на публичните четения на собствените му романи, се ползва с огромното предимство да бъде едновременно никой и всички, или, както самият той пише за един от героите си: „Чък беше сред вас, през всичкото това време! Да, и точно в този момент би могъл да бъде до теб — а, може би, самият теб!“ Такова е според Пол Грей „сеичестото“ присъствие на Томас Пинчън сред неговите читатели. Но ако Селинджър повежда отшелнически живот като реакция срещу невероятната си популярност, Пинчън сякаш предвижда последствията и още в заревето на литературната си слава заживява в анонимност. Дали обаче става дума за по-голяма предвидливост, или просто за особнячество, е голям въпрос, тъй като Пинчън не би могъл да разчита на популярност като тази на Селинджър, та да предотврати последствията ѝ, пък и едва ли я има в такава степен. Но този въпрос остава без отговор в статията на Пол Грей.

Романът „Дъгата на Грейвита“ (1973), с който най-вече Пинчън си спечелва име на голям писател, за много от читателите остава непроницаем поради богатата си смислова разплатеност,

прехвърляща границите на конкретния текст, отбелязва Пол Грей. Седемнадесет години по-късно, през които Пинчън издава само един сборник с разкази, излиза вторият му „подтекстуален“ роман „Страната на лозята“, в който според автора на статията можели да се търсят скрити рунически значения. При повърхностен прочит, продължава Грей, сюжетът би могъл да се стори досадно анахроничен; усилията на няколко оскарили хилята да се откажат от наркотиците. Но за пронизателния и търпелив читател веднага става ясно, че това е един типичен за Пинчън сюжет, доколкото представя как злото — или наркотикът — разпръсква „безмилостните спори на параноята“ сред вече погубени, живещи ден за ден хора, за които действителността е заплаха независимо от обстоятелствата, при които се намират. Тези жертви, повечето от които не могат вече да мислят свързано, имат и други проблеми, сред които стремежът да открият смисъл в това, което им се случва, макар да знаят, че всеки смисъл е оръжие, насочено срещу тях, утвърждава Пол Грей. Обаче основната задача на Пинчън в този роман е друга: не толкова да опише кризата на своите герои и да разкрие подмолиите ѝ, колкото да докаже, че „изгубеното поколение“ на Америка не е онва от двадесетте години, а живо: сега, през седемдесетте и осемдесетте години. Това е „изгубеното поколение“, тъй като е из основи проникнато от поп-културата и телевизията. И без това изгубени сред затънените къччета на северна Калифорния, и без това погубени от опшати и безсмислено съществуване, хората от „Страната на лозята“ са изгубени и сред триумфалното шествие на масовата култура. Тя достига дори до аскетската калифорнийска секта на танатоидите, които обожествяват смъртта и се измъчват от необходимостта да бъдат още живи: дори те гледат телевизия в религиозен екстаз. Не по-различно е положението с високопланинската обител на жените, борещи се срещу мъжкия милитаризъм, където библиотеката е препълнена с видеокасети; а когато някоя послушничка съгрещи в мислите си, тя си представя „страшния съд на Бродейските шоу-спектакли“.

Необикновено преживяване е да четеш сериозен автор, в чиито романи културата интертекстуалност се основава на жълтата преса, вместо на Библията и „Одисей“, обобщава наблюдението си Пол Грей. Като някои от големите майстори на модерната проза, като Флобер, Джеймс и Фокнър, Пинчън описва в творбите си хората, които няма да са в състояние да ги прочат — това е част от тъгата и веселието, които струят от тази великолепна проза, завършва статията си Пол Грей. Една статия, която насочва вниманието към известен в Съединените щати — но не и у нас — писател със селинджърски стил на житейско поведение, и нещо навлиза в богатия подтекст и широката интертекстуалност на белетристиката му.

Албена Бикрачева

„ВЕСЕЛИН АНДРЕЕВ“ от ЯКО МОЛХОВ.

Литературна анкета. С., „Български писател“. Издание на БАН, 1988, 208 с.

Преди повече от четири десетилетия Веселин Андреев сподели съкровените си преживявания — гневни пориви и възторзи — в своите „Партизански песни“ (1947). Силните му и затрогващи думи още тогава допаднаха на народа, излязъл победител от революцията. Разгневеният народ повярва в ярката истинност на тези песни. Повярва в тяхната правда и литературната критика, тъй като значителна част от тях бяха спонтанно утвърдени като художествени открития, заели свое достойно място в революционната ни поезия.

Следващите години поетът сътвори други книги с очерци, разкази, пътеписи, публицистика, размисли, два тома мемоарна белетристика и т. н. Без да ги подценявам, убеден съм, че авторът на „Партизански песни“ навсякъде си остава поет по призвание.

И в литературната анкета с него, осъществена от Яко Молхов, тези му качества се запазват: проличават в изповедните му фрагменти, звучащи като поезия в проза, запазили специфичната му художествена нагласа. Неговата ценностна система, емоции и умонастроения го налагат като поет в останалите жанрове. Художествените му идеи и поанти се пресътворяват в лирически контекст. Съжденията и размислите му, цялото негово изобращение притежават лирическа подплата без следи на разточителство, на търсена белетристична плътност или на самоцелна пластика. Всички излишни думи са отстранени в неговия текст, а са запазени само алтернативните слова, носещи строги певели на времето.

В документалната същност на анкетата, в изстрадания обобщения се откроява човешката му душевност, носеща следите от личните преживявания на поета. Както в поезията, така и в прозата му се разпорежда дързък герой, един от новаторите — „законодатели на света“, властно навлизания в територията на водещата тогава революционна литература, литература на изстрадания антифашистки подвиг. . .

Тази актуална автентичност в цялото творчество на Веселин Андреев е документирана в анкетата на Яко Молхов. Анкетният изучава в открити диалог трудните открития на анкетирания. Излища потребните му свидетелства. Предоставя му възможността сам да се открие като творческа личност, да се самохарактеризира в периода на пълнолетие и творческа зрелост; да уточни всички опорни звена в жизнените си и творчески влечения. . . И в непосредния диалог анкетираният

споделя както фактите на семейната си и социалната среда, в която възмъжава, така и някои непознати данни от биографиите на собствените си книги.

Любопитно е, че в поредицата „Литературни анкети“, организирани от Института за литература при БАН, анкетата на Яко Молхов с Веселин Андреев е първата творба, изработена от литературен критик, принадлежащ на същото литературно поколение, при това — другар и съмишленник на анкетирания. Подобна житейска и творческа близост предопределя в значителна степен сходствата във възгледите, в идейните предпочитания и пристрастия. . . Обяснява и оная сигурност, с която се осветляват идеологическата непримиримост, нравственият максимализъм и общността в позициите, заети при изучаването на редица факти и явления.

Макар анкетният да е, така да се каже, „водещият“ в диалога, то анкетираният в случая е „обектът“ на литературната анкета. В строга самооценка той „възкресява“ и пренесява извървения си път и като гражданин, и като художник на словото, достатъчно популярен сред съвременната ни културна общественост.

Заслужава нарочно да се отбележи, че въпреки всички превратности на времето, в което живеем, въпреки цялата регламентираност на доскорошното мислене и конюнктурата, Веселин Андреев отрано успя да завоева оная вътрешна свобода, която му позволява да отговаря и да коментира въпросите спокойно и неподправено. При това — с ярка откровеност и чувство за отговорност. . . Да се изказва дори и по шкотливите проблеми, които доскоро бяха табу. . .

И в дванайсетте разговора, състояли се между 12 юли 1982 и 22 юли 1984 г., анкетираният отговаря съсредоточено на всички въпроси, даже и когато са заредени със съзнателно търсени „провокативни“ изненади. Въпроси, зададени с единствения цел да се възбудят и предизвикат асоциации, спомени и „заспади чувства“ в съзнанието на поета. Веселин Андреев внимателно възкресява на трупаното в паметта си, дешифрира го с логиката на своя микросвят, като доуточнява подробности, непълноти или свидетелства за непознати детайли от личния си интимен живот, от пирдопския ландшафт, от семейния или социалния климат, от свособразието на „селската цивилизация“, на „апологията“ на труда или на родовата и националната памет. . .

... Някъде се налага внимателно да разнищава на „подвъпроси“ главните теми; да помирява различните „гласове“ у себе си; да уравновесява везните на собствената си съвест и самокритично да се саморазкрива; докрай и пълноценно. . .

Подобен труден самоанализ сравнително рядко срещаме у досега анкетирания писатели. Чрез изповедното начало поетът убедително предразполага да му се вярва, защото усърдно доказва, че е верен и последователен на себе си, на собствените си граждански въздействия и етични принципи; верен на съкровения си идеал, на собствената си светая светих. . .

И нещо друго: сам си задава допълнителни въпроси, за да може още по-детайлно да прониква в сложността на процесите и да не остават незасегнати „терени“ в собствената му душевност. Тази му органична склонност е продуцирана от обстоятелството, че няма никакви тайни от своя другар, а и изобщо няма какво да крие от съвременниците си. По такъв начин доказва, че изворите на възрожденската му нравственост, безкористие и всеотдайност към идеала са неделими от скрижалите на съкровения в поетовата душа. Това двуделност се обновява и пречиства от свежото духовно здраве, от етичната извисеност и самопожертвувателност на загиналите ветерани в антифашистката борба, чиито добродетели са му повече от свети. . .

Колко житейски препятствия и събласти в наше време преградиха пътя на някои люде, за да не опаят свята връзката си с етиката на дейците на антифашистката епопея!

Не мога да не споделя, че анкетираният не акцентува само върху истините за себе си; не се превръща в „център“ само на своя свят, а непрестанно издирва и истината за другарите си от своето поколение, като не забравя да подчертава заслугите им за лично то му гражданско и творческо формиране. . . И навсякъде открито, без поза, без притворство, тъй като притежава способността да самопреодолява всякакъв егоцентризъм и да не допуска нотки на себичност, присъща на някои хора при сходни случаи. Подобно самооценка е вече златната жилка към търсената обективност, без следи от желание да се самоидеализира. Нещо повече: забелязва настъпите или настъпващите промени у себе си. . .

Това са причините, чрез които можем да си обясним защо социалният микроклимат в неговата другарска среда е така ведър, защо всеки диша с облекчение в срещите си с него. Това усещане ще потвърди всеки, който е имал рядката възможност да общува с него. В такива мгновения съм се убеждавал, че и поетът е почитател на Кантовата аксиома: „Възможни са обстоятелства, при които няма да мога да кажа, какво то искам, но не може да настъпи време, когато ще говоря онова, което не желая. . .“

Завоюването и опазено етично равнище привлича не само критика, но и доверието на читателите към поета. Оттук и популярността му, доверие в многобройните си книги съкровени лични тайни, намерения и замисли, съмнения и резерви, упования и надежди. . . И понеже са документирани в пряк изказ в анкетата, тя се превръща в своеобразен документ по човекознание, хуманизъм и жизнелюбие. . .

Така творбата утвърждава и несъмнената близост между анкетирания и анкетатор. В позициите и на двамата не се забелязва междудличностна дистанция. Още през суровия период на годините 1941—1944 се поража взаимно доверие, незасечено от подозрение. Доверие, предразполагашо към изповедите на катарзиса. . .

И двамата знаят пената на трудните епизоди от гражданската биография на поколението, от живота на творческата интелигенция в столицата, макар единият да е роден в Пирдоп (днес квартал на Средногорие), а другият — в с. Каменича (днес квартал на Велинград). Техните свидетелства за характерните търсения и за спецификата на епохата се подсилват и от позициите на изявените тогава ярки творчески личности, насочвали социалните въздействия, творческите мечти и пориви у писатели, художници, артисти и музиканти.

И двамата познават „прелестите“, тъмниците на духа и свирепата бруталност на фашизма: единият като партизански политкомисар, а другият — като нелегален партиен деец, познал ударите на фашистките противоеврейски закони. . .

И двамата изстрадат хуманитичните възгледи на своето поколение и страстния му стремеж към демократична литература, към прогресивно изкуство. . . Непрекъснато очертават срихите от ореола на „сията птица“, пришивала възторжени криле за полет, за възвишени мечти и благородни надежди. . . „Ставаше едно взаимно обогатяване с тия мечти — споделя Веселин Андреев. — И това също бе душевен празник. Разбира се, „най-празничното“ беше това: щом вярваш непоклонимо, че се борих за нещо голямо, истинско, вечно и твоят живот става голям, истински. В такъв душевен и умствен полет човешката чувствителност се изостря. Правих своите открития, може би малки, но все пак „открития“ (с. 98).

Те отново съпреживяват конфликтите на отминалото време, но ги оценяват с везните на съвременността, без да скриват възторга от чистите си пориви, но и без да подценяват горчивата цена на настъпните разочарования и илюзии. Ала дори и при такава трудна равностетка не им пречи да са оптимисти. . . Не се стъписват, а продължават да търсят обаянието на възлешната птица.

Все във връзка със съвременните им търсения и двамата са запазили духовната си младост. С нея определят потребностите и проектират предстоящите промени в живота и в изкуството. Затова са против етиката на онези „удобни“ безличия, говорещи все скучни и познати неща: „— Аз познавам личности в нашия Съюз (на българските писатели, б. м., Х. Й. — споделя Веселин Андреев, — които, произнасяйки в течение на тридесет и пет години баналности, си осигуряват една постоянна безпогрешност; те са постоянно удобни за една или друга задача. Така, билейки безличия, без свое становище, без лична страст, постоянно изразявайки дежурни формули на обществено ни развитие, те постоянно стоят в един управляващ екип. Удобни.“ (с. 145—146). А за хора, които не зачитат собствените си думи и се разминават с тях, народът е казал: „Ти не гледай погъб какво върши, а какво приказва.“ Анкетаторът не се задоволява само с този укор към „удобните“, а обобщава с по-голяма строгост: „А при такива хора подо-

жението е по-тежко — „Не гледай какво върши, не слушай и какво говори!“ (с. 146).

Где с ирония, где със саморония („Жалко — не е запазено, за народа загуба велика! — повтарям вопля на колегата Иванчо Йотата“, с. 83, — вмята реплика поетът за първото си незапазено стихотворение) и двамата изричат свои съгласия или несъгласия по повод извънлитературни или творчески явления и събития. Но и тогава не се забелязват различия или логическа дистанцираност в позициите им.

От думите на анкетирания проличават зрим стремеж към самовръбвяваща възискателност и самокритичност при откриване на истините за себе си и за другите. Все следи от продължително самовъзпитание и трудно постижима уравновесеност, деликатност и толерантност към всички, с които е дружил.

Откроява се и оная позната непримиримост към всяка политическа мимикрия и особено към предателството, най-черното „дело на всяка революция“. Веселин Андреев защитава от несправедливи нападки българската интелегенция, обвинявана във всички смъртни грехове. Той категорично доказва историческите ѝ заслуги за утвърждаване възрожденските ни традиции и за онова трезво самосъзнание в ценностната скала, подсказващо и на днешните поколения да осъзнаят кои сме, откъде идваме, къде сме днес и какъде отиваме. . .

С подчертано любовитство се четат страниците за ренесансовите и религиозните ритуали, за тяхната театрална занимателност и нравствена значимост; за кулата към истинската грамотност и привлекателната красота на художествените светове, скрити в добрите книги; за преклонението пред труда на учителите, читалищните дейтели или апостолите на революцията. . . Затрогващ е и претегът на поета към своя брат — Андрей Андреев, — Войводата, член на Политбюро и секретар на ЦК на БКП в началото на 30-те години, политически емигрант в СССР, разстрелян през тоталитарния режим и реабилитиран едва в наше време. . . Изобщо поетовият микроклимат е цяла регулираща вселена, дала трайно отражение върху неговия характер, върху неговата етика и душевност: „Заради една висока кауза ти си длъжен, ако се наложи, дори против майка си, против баща си, против най-скъпите си хора да отидеш — както мнозина бяха принудени да го направят през антифашистката борба в 1941—1944 година. . .“ (с. 62) — изрича Веселин Андреев.

За каквото и да говори — за нашите масмедии, за Библията или за „пуризма“; за „психологията на спомените“; „паметта човешка“ или за „гнилата интелегенция“; за сектантството, димитровския курс или за окования „в пранги“ свой брат, — поетът воева за точност, за по-пълно и по-обективно навлизане „в себе си“ (с. 74); в трудиата „себепреценка“, и то с „максимална честност“ (с. 74).

Вече навлезли в неговия свят, по-точно си обясняваме защо така отрано обиква Дебелянов и Смирненски, Вазов и З. Стоянов, Влайхов и Чудмир, Лилев и Ваншаров; защо дружба му с Ляляна — безсмъртната, — с Шекерджийски, Сашка или Анушка е като тревожна вълна, която продължава да го тласка към тяхната етика,

позволяваща му да каже: „не мога без вас“; защо усещаме присъствието му, когато сме решили да коригираме неточни пристрастия, да се завръщаме към анатомосани автори или забравени книги; защо е бил така толерантен към Иван Радоев, когато разказва оная „печална и позорна история“ за цикъла му любовни стихове — защо е организирал дискусия за тях, без да е останал безучастен в написването на актуалната и сега заключителна статия „За вълнуваща любовна лирика“ („Лит. фронт“, № 47, 20 юн. 1952, с. 3).

В детайли и по-обективно си обясняваме откъде произтича и оная безкомпромисност в диктатурата на неговата съвест: „... аз се пазя като от проказа от ония „легенди“, които някои живи сами си създават — наистина легенди“ (с. 93); — „Някои лирически отклонения, които правя, са като стихотворения в проза. Дори в разгърнатия епос, когато говоря за тая страшна сила, каквато е народът, аз пак говоря с един вътрешен, поетичен патос“ (с. 115); „... моята съдба е такава: по същество аз съм писател на една тема, партизанска — чрез различни жанрове, от различни страни, с различни нюанси.“ (с. 140); „Все по-малко, все по-скъпо ми е времето“ (с. 148); „Не е песимистична теорията, че ментата не може да се постигне в „чист вид“. Човек, макар и с някои разочарования, постига нещо и си поставя нови цели, и през нови разочарования наистина върви напред.“ (с. 157); „Можеш две страници да напишеш, но да бъдат страници на писател“ (с. 169); „Аз например много често изпитвам вътрешна мъка, че не ми стига време да напиша всичко онова, което ми хрумва.“ (с. 169); „В живота, особено в партизанския, такива неща ставаха, че и най-смелата писателска фантазия не може да ги измисли.“ (с. 172); „... все по-жаден и по-ненаситен съм към книгите“, или — „огромното ми съжаление — че ще останат много книги непрочетени, непрочетени.“ (с. 179). . . И т. н. . .

Цялостното формиране на светогледа, характера, волята и поведението на поета предопределя и неговата поетика. Органичната обусловеност личи в анкетата и ни мога по-отблизо да викинем в естетическия му идеал. Допринася да прозрем и защо е така близък към манифестите и поетиката на творците от по-младите литературни поколения. Оттук нататък всеки разбира основното в спецификата на творческата му личност.

И още нещо. Споделеното доизяснява творческия стереотип на поета. Самата същност на неговите художествени превъплъщения продължават и сега да пробуждат размисли за истините, които само той е могъл да прозре; позволява точно да се разберат личните му „секрети“; да се усети цялата магия на поезията и на изкуството изобщо. . . Човек заживява с впечатлението, че вече познава първопричините на онези звездни мигове от живота, предопределили и художествените им превъплъщения. . .

Съпоставим ли текста, отразяващ житейската съдба на Веселин Андреев, с текста за творческата му лаборатория, за биографията на неговите книги и изобщо за психологията на литературното творчество, се убеждаваме, че първата част определено има превес. Този неравномерност еднакво съзнават и анкетаторът, и анкетираният.

Критикът смята, че голямата част от разговорите са посветени на поетовото формиране „както писател, но повече в биографичен план“, като са пропуснали по-обстойно да говорят за творческия процес — как е протичал „в началото на писателското“ поприще и „как е сега“; той има предвид „по-скоро психографията на този процес“ (с. 170). На други места допълва: „— Ние като че ли пребрегнахме творческата история на твоите книги. Но вече е късно да се спираме на всяка една поотделно“ (с. 173); „— Вината е моя, че малко говорихме за книгите ти за деца, а знам, че ти им отдаваш нужното и че обичаш детската публика“ (с. 176).

Анкетираният също е съгласен, че са отделили „малко внимание“ на въпроса за творческата му лаборатория. Намира, че „това не е голяма загуба“, макар веднага да се уточнява: „Но ми се струва, че тая област е много голяма и сега е трудно да я изясним цялата, да споделя всичко онова, което бих могъл да кажа по този въпрос“ (с. 170).

А той действително има какво да каже за своята „творческа мъка“, още повече, че е запознат с проблематиката на психологията на литературното творчество. Би могъл да сподели размисли за личните си жанрови и тематични предпочитания, влечения и съпричастия; самонаблюдения при насочването си към художествените действителности на документалната проза; за някои възприятия, зрителни и слухови впечатления; за същността на художествените си обобщения, лична наблюдателност и опит; за свои замисли и преработки, вживявания, памет и трайност на спомените; допълнителни проучвания, диалектика между личния и всеобщия опит; субективността в преживяванията, възможности за импровизации; внушения чрез пейзажа; концентрации на художествените компоненти; самокорекции на подновеното продуктивно самосъзнание; за асоциации, образи на въображението, изразни средства, стилови предпочитания, стилистика, езикът като духовна енергия и пр.

Съществуващата празнина отчасти може да се компенсира с публикувания разговор на Яко Молхов с поета „Работата — голямото ми убежище“ — Пламък, 1978, № 2, 60—81; с известния предговор „Нещо за „Партизански песни“ към многобройните издания на стихосбирката; с интересния „юбилеен отговор“ — „Хора, нужни сте ми!“, — както и с по-разгърнатите беседи или по-кратки интервюта, дадени от поета на писатели и журналисти като Н. Манолова, В. Стефанова, Ст. Пенчева, С. Севан, Ч. Добрев, Д. Герова, К. Странджев, Ат. Свиленов, Ст. Коларов, Др. Ничев, Н. Примовски, Ж. Авишай, Ат. Звезднинов и мн. др.

Сбрани заедно, постовите отговори в значителна степен допълват в различни аспекти казаното в анкетата. Видимо Веселин Андреев не е подценявал тези актуални и днес беседи и интервюта, щом лично ги е аранжирал в отделна книга с показателното заглавие „Насаме с тебе“ (1979). Дадени в различно време, и по несходни поводи, тези постови фрагменти конкретизират делови мигновения или недоизяснени страни от неговата душевност и от творческата му лаборатория. Така тези текстове набелязват основите и за една поцялостна психография.

Въпреки безспорното богатство на литературната анкета сега тя е „недовършена“, както не е завършен и творческият път на поета. . . Със същото чувство е и анкетаторът. Той се гордее с резултатите „светли часове“ и мечтае за „нови срещи“: „Нашата „анкета“ си остава недовършена и аз се надявам на едно продължение в бъдеща книга и може би в друга форма“ (с. 6). Подобен е копнежът и на анкетирания: „Ако бих имал възможност, бих искал да напиша една книга „Пътуване в себе си““ (с. 131); „— Връщаме се пак към мечтата — ще стигна ли до онова „Пътуване в себе си““ (с. 133).

Литературната анкета на Яко Молхов с Веселин Андреев може да послужи като показателен вариант, като примерен „модел“ за добросъвестно извършена работа. Тя се чете не само като съдържателно научно четиво за живота на писателя, но и като своеобразен учебник по гражданска стика. Автентичният текст на този „учебник“ за живота на поета не е проста стенограма, поднесена от екзактната „очарователна стенографка“ — Ани Армянова, — отразила диалога на двамата писатели. — Това е преди всичко резултат от предварителен план, с уточнени въпроси, с присъщата критическа изобретателност на опитен литературен работник. Този резултат е вече поднесен на много по-широка читателска аудитория.

В ненаписаната история на творческата ни интелигенция литературната анкета на Я. Молхов с В. Андреев, както и значителната част от осъществените досега анкети с писатели като Т. Траянов, Д. Габе, Д. Талев, Е. Багряна, Ламар, Е. Станев, Чудомир, А. Геров, Д. Овадия, Д. Жотев и др. надхвърлят прякото си предназначение. Те не са само сборници от лични свидетелства и документи за съдбата на писателите, а ценни натрупания за психологията на литературното творчество. За една наука, в която са свещенодействували учени като Ив. Д. Шишманов, М. АриAUDов, Сп. Казанджиев и др.

Литературните анкети поднасят многогранен „материал“ за изучаване на литературния процес. Личното свидетелство е документ за себеоценка и за „човекосъзидание“, от което могат да се учат и други писатели. . . Подобно човекосъзидание е немислимо без самосъзнанието за по-висша отговорност към обществото, към нашата литература и култура. . .

С подобно чувство пристъпва към своя труд и Яко Молхов: „И двамата сме пълни с надежда, че обществото ни се усъвършенства, и все повече ще се усъвършенства, за да постигне хармонията и свободата“ (с. 163). Със същата отговорност се отнася и Веселин Андреев. Той съзнава потребността и от по-ярък професионализъм: „Все помъчително става да се пише“ (с. 174). Все по-дълбоко усеща изкуството и като нравствена алтернатива: „Трябва да вършим работата не само на тези, които някога си отидоха, но и на тези, които си отиват сега.“ (с. 174).

Литературните анкети съдействуват да се открояват тенденциите и закономерностите на творчески процес; да се осмислят и разграничат вододелите между действителността, отразеното и новосътвореното; да се систематизират и селекционират „плодовете“ на творческия субект; да

се откроява силата на житейския опит, вдъхновението, въображението, творческите импулси, интуицията, таланта, паметта, самонаблюденията и при при разкриването на професионализма или майсторството, с което се изграждат психологически характеристики на художествените образи; да се детерминират възможностите и обхватът на литературната наука разумно да оценява ролята и значението както на обективните, така и на субективните фактори при разкриване динамизма,

диалектиката и стереотипите на творческата дейност. . . Оттук започват да се разграничават и проблемите за тенденциите и многообразието на моделите, за самоуправлението в творчеството, за авторската „стратегия“, ангажираност или „наднартийност“. . . Систематизираните факти в литературните анкети служат като градиво и в текстологията, езиковедията, културологията и социологията.

Христо Йорданов

“THE ILLUSTRATED HISTORY OF SCIENCE FICTION”

by DIETER WUCKEL AND BRUCE CASSIDAY. Leipzig, 1989

Втората половина на XX в. все повече засилва съществуващата несигурност по отношение на научната компетентност. По света се издават многобройни научни списания, реферативни и справочни издания, бюлетени и сборници с материали от научни симпозиуми и семинари. Занимаващият се специално с литературна теория и критика е подложен на опасността от повторно откриване на велосипеда, тъй като определени художествени идеи и повествователни прийоми нерядко възникват приблизително в едно и също време в произведения на автори от различни страни.

Една от областите на художествената литература, в която съществува голяма опасност от таква дублиране, е научната фантастика. Лайпцигското издателство предлага интересно поднесена „Илюстрирана история на научната фантастика“, която е дело на авторския тандем Дитер Вюкел от ГДР и Брус Касиди от САЩ. Може да се гадае дали поредицата от подобни издания на немски, английски и френски език ще бъде продължена, тъй като освен това издание през последните години са отпечатани други два тома: за тривалната литература, и през 1988 г. — върху литературата за разследване и престъпления, с автори Валтрауд Вюлер и Брус Касиди (представено в сп. „Литература мисъл“, кн. 3, 1988 г.).

Изследването е подредено в няколко големи дяла: „Начала“, „Индустриалната революция и отражението ѝ във фантастиката“, „Развитието на научната фантастика след Първата световна война“, „Научната фантастика във втората половина на двадесетия век“ и „Теми, обекти и мотиви в модерната научна фантастика“.

Най-напред се разглежда понятието научна фантастика. Посочени са различни дефиниции, които се опитват да определят границите и спецификата на този дял от литературата. Трябва непременно да се подчертае, че възприето на Запад название science fiction, буквално преведено, означава научна измислица. Цитира се становище, според което под *фентъзи* трябва да се разбира описанието на свят, който няма отношение към нашия. Урсула К. Ле Гуин определя научната фантастика като „екстраполативна литература“. Съществува становище, че три различни епохи определят научната фантастика като новоразкрита форма на нов и отделен жанр. Първият идентифицира научната фантастика с фантастичната литература на всички народи и породи това вижда

началото ѝ в митовете, приказките и ранните паметници на човешката история. От друга страна, съществува научна школа, която определя раждането на научната фантастика в 1929 г., когато Х. Гърнсбак въвежда този термин. Тази позиция се натъква на трудности по отношение на автори като Ж. Верн и Х. Г. Уелс. Третото становище поставя еволюцията на жанра като съвременна на индустриалната революция през XIX в. Мнозина, които застават зад този възглед, влизат в противоречие (като Бр. Олдис, който изказва становище, че тя е родена в 1818 г., когато М. Шели написва „Франкеншайн“).

Според авторите на разглежданата история тя се появява през епохата на Ренесанса, когато проблемите, достиженията и откритията, засягащи възможностите на естествените науки — и над всичко това и социалните науки, — започват да стимулират техния път към традиционните фантастични произведения.

Статията, в която се разглеждат класически социални утопии и други произведения с фантазни качества, търси изворите на съвременния жанр още от древността (в произведения на Хезиод, Есхил, Аристофан, Фалес, Платон и др.). Основно място е отделено на Томас Мор и неговата „Утопия“, която в по-късните епохи стимулира въображението на мнозина философи и писатели. Същото се отнася и за „Градът на слънцето“ от Т. Кампанела. Включването на „Робинзон Крузо“ от Д. Дефо изразява разбирането на авторите за влиянието на определен модел (самотният крушенец) в по-късните периоди от развитието на жанра. Подобавашо място е отделено на „Пътешествията на Гьлийвър“ от Дж. Суифт, както и на други повече или по-малко известни произведения, изразяващи силната страст на човека към неизвестното. Социалните характеристики на времето се проявяват дори и в произведения, описващи съвсем невероятни събития.

Следващият голям раздел, поставен под знака на индустриалната революция, съдържа шест статии. Уводната част убедително разкрива взаимовръзката между развитието на научното мислене, научните открития и въвеждането им във всекидневното. Подобавашо място е отделено на: Е.Т.А. Хофман, Мери Шели, Едгар А. По, Р. Л. Стивънсън, Х. Райдър Хагарад, чиито книги и днес се радват на читателско внимание. Изяснена